

PRŮBĚH RITUÁLU – VICTOR TURNER

VICTOR TURNER:

- 1920 (Glasgow - VB) – 1983 (Charlottesville - USA)
 - americký kulturní antropolog
 - pocházel z divadelní rodiny – **Matka byla herečka, otec byl inženýr. Po rozvodu rodičů žil u prarodičů. Nejprve studoval literaturu, předně poezii, proto mohl později využívat analogie života a dramatu, jak Viktorka píše níže.**
 - představitel symbolické a interpretativní antropologie
 - ve výzkumech využíval analogie života a divadelní hry (př. Shakespeara, Shawa, Ibsena...)
 - v letech 1950 – 1954 udělal výzkum kmene Ndembu v severozápadní Rhodézii (dnes Zambie) => kmeni věnoval monografii *Schism and Continuity in an African Society (1957)*
 - pojem, který mu umožnil konceptualizaci ndembuské sociální organizace, bylo sociální drama – zahrnuje fáze postupného porušení norem, krize, urovnávání a reintegraci
 - sociální drama použil také při analýze islandských ság nebo při výzkumu mexické revoluce z roku 1810
 - **základním prvkem lidské kultury zdůrazňoval význam symbolu Pozor styl – není česky** (inspirace Edwardem Sapirem a Sigmundem Freudem) => specifikoval ho jako dynamickou entitu vázanou na sociální akci
- v tomto teoretickém textu, se Turner zabývá pojmy liminarita a communitas a dále popisuje rituály přechodů, zvýšení a převrácení statusu

FORMA A RYSY RITUÁLŮ PŘECHODU:

- Turner vychází z Arnolda van Gennepa, který tvrdil, že všechny rituály přechodu mají tři fáze:

- 1) ODLOUČENÍ:** **stává se (čeština)** ze symbolického chování => vytržení jedince nebo skupiny z předchozího pevného místa ve společenské struktuře nebo ze souboru kulturního postavení
- 2) POMEZÍ:** během tohoto období jsou vlastnosti subjektu nejasné
- 3) PŘIJETÍ:** přechod je završen => jedinec či skupina znovu přicházejí ke stálému stavu; očekává se, že člověk, který prošel rituálem, bude jednat v souladu s určitými obyčejí danými normami a etickými pravidly

LIMINARITA:

- její rysy jsou nutně nejasné (jelikož osoba nebo postavení se vymyká ze sítě klasifikace)
- liminární bytosti jsou mezi postaveními určenými a uspořádanými zákony, zvyklostmi a obřady
- liminarita je přirovnávána ke smrti, k pobytu v lůně, k neviditelnosti, bisexualitě, divočině...
- např. novicové jsou při obřadech dospívání znázorněni jako lidé, kterým nic nepatří; nemají nic, co by je odlišovalo od ostatních noviců – přijímají různé tresty, které jim poté dodávají sílu a jsou schopni se vypořádat s novým životním postavením
- míšení poníženosti s posvátností a stejnorodosti s kamarádstvím

- znamená, že vyšší postavení neexistuje bez nižšího a ten, kdo zastává vyšší postavení musí zažít jaké je to být ponížen

- **DOPLŇUJI:** Turner píše také o snížení člověka na *prima materia* (prvotní látku).

Nejlepší je představit si, že se člověk ze všeho vysvlékne, jako z oblečení, a následně na sebe oblékne nový šat. Chápejte to, prosím, metaforicky. A analogicky bychom ze sebe mohli svléknout všechny naše sociální role (matka, dcera, studentka, pedagožka, prodavačka, kamarádka...), prožít stav bez sociálního určení, bez sociální identity, a poté na sebe vzít novou sociální roli. Ty další sociální role by se samozřejmě modifikovaly podle nově nabyté roli hlavní. Zde analogicky je možné si představit dívku, která se promění ve vdanou ženu. I zde se všechny ostatní role přizpůsobí změně sociálního statusu – svobodná X vdaná.

- **Nejběžnějším přechodovým rituálem v naší společnosti je maturitní zkouška. Zkuste si vybavit všechno, co jste v období kolem maturity prožívaly.**

COMMUNITAS:

- Turner radši používá pojem *communitas* **před slovem** než slovo společenství (chce odlišit formu společenských vztahů z oblasti běžného života)

- obřady, kde se setkáváme „s okamžikem v čase a mimo čas“

- svazky řazené podle kastových, třídních nebo hodnostních hierarchií

- 2 hlavní modely lidských vztahů:

a) společnost je strukturovaný, diferencovaný a hierarchický systém politicko-právně hospodářských pozic

b) společnost je nestruturovaný a relativně nediferencovaný, jedinci jsou si rovni a podřizují se obecné autoritě

- pro jednotlivce a skupiny je společenský život druhem procesu, který zahrnuje po sobě jdoucí prožitky vyššího a nižšího postavení

- během života se střídají prožitky struktury, *communitas*, stavy a přechody

- **Toto členění je analogické tomu, o kterém psal M. M. Bachtin: Karneval jako svět mimo hierarchii, což znamená, že Bachtin rovněž člení společnost na tu, podléhá hierarchizaci, a tu, která dočasně stojí mimo tuto hierarchii.**

- **Zajímavý je rovněž vliv Turnera a Bachtina na divadelní kulturu: Turner ovlivnil generaci 60. let na západě, v USA konkrétně Living Theatre, Performance Group apod. Bachtin zase měl zásadní vliv na alternativní divadla na východě, u nás studiová divadla 70. a 80. let.**

LIMINARITA OBŘADU UVEDENÍ DO FUNKCE (příklad zambijských Ndembů):

- týká se **nabytí** vyššího postavení

- liminární složka obřadů začíná stavbou malého příbytku z listí („*kafu*“) => vůdce kmene Kafwana povolá muže (budoucího náčelníka) a jeho rituální manželku v roztrhaném oblečení, aby vešli do příbytku => vevnitř musí sedět v pozici, která vyjadřuje stud a jsou omýváni léky smíšenými s vodou => je zapálen oheň ze dřeva posbíraného ze země (tzn., že bylo vytvořeno samotnou zemí)

=> poté začíná obřad *Kumukidjila* („pronášet proti němu zlá nebo uráživá slova“) => Kafwana pronáší obřadní kázání => následuje právo každého, kdo si myslí, že mu zvolený náčelník v minulosti ukřivdil, má právo vyjádřit mu svoji zášť a zacházet do jakýchkoliv podrobností => Kafwana a jeho pomocníci náčelníka a jeho ženu týrají a náčelník to musí snášet a v budoucnu to nemít nikomu za zlé

RITUÁLY ZVÝŠENÍ A PŘEVŘÁCENÍ STATUSU:

RITUÁLY ZVÝŠENÍ STATUSU: subjekt rituálu je v systému postavení vyzdvižen z nižší na vyšší pozici

- postup výše zahrnuje složky ponižování nebo pokořování novice

RITUÁLY PŘEVŘÁCENÉHO STATUSU: neboli liminarita v cyklických a kalendářních rituálech; pozice nízkého postavení uplatňují rituální moc nad jim nadřazenými osobami, doprovázeno slovní či mimoslovním drsným jednáním

- podřízení napodobují chování nadřazených – **tento proces má svou analogii ve studentských recesích, kdy si studenti dělají srandu z pedagogů a různě je parodují**
- ze silnějších se stávají slabší a slabší se chovají, jakoby byli silní

RITUÁLY ŽIVOTNÍCH KRIZÍ A KALENDÁŘNÍ RITUÁLY:

RITUÁLY ŽIVOTNÍCH KRIZÍ: rituální subjekt se pohybuje ze stálého placentárního umístění v matčině děloze ke své smrti a konečnému stálému bodu – Zde Turner metaforicky popisuje průběh života člověka ve vztahu k rituálům

- pohyb je přerušován kritickými okamžiky jako např. narození, dospívání, sňatek či smrt
- obřady jsou individuální či kolektivní
- téměř vždy rituály zvýšení statusu

KALENDÁŘNÍ RITUÁLY: zahrnují celou společnost

- začínají v přesně určených okamžicích ročního hospodářského cyklu (svědčí o přechodu od nedostatku k hojnosti a naopak) – **dožínky, vinobraní, začátek období dešťů, konec období sucha, slunovrat apod.**
- rituály převrácení statusu

COMMUNITAS A STRUKTURA V RITUÁLECH PŘEVŘÁCENÍ STATUSU:

- lidské společnosti se vztahují ke dvěma protikladným společenským modelům
- jeden model je společnost, která je strukturou právních, politických pozic, funkcí, rolí... a jedinec je rozeznáván jako společenská úloha
- druhý model je společnost chápána jako *communitas*, kde jsou nenapodobitelní jednotlivci, i když se liší tělesnou či duševní stránkou
- lidé vyšších pozic mají moc, aby využívali a zneužívali osoby s pozicí nižší
- rituály převrácení pozic znovu nastolují správný vzájemný vztah mezi společenskou strukturou a *communitas*
- příkladem je **ašantský obřad Apo** („mluvit s někým hrubě nebo nevlídně“)
=> odehrává se během osmi dnů před tekimanským novým rokem => vysoce postavení se musí podvolit pokoření a ponížení

- věří v to, že když nižší pozice vysloví to, co mají v hlavě vůči výše postaveným, tak že to oběma prospěje a jejich duše („*sunsum*“) se očistí – **v judaismu se na nový rok (roš hašana) odpouštějí sliby, které nám někdo dal a nemohl vyplnit**
- *communitas* je znamení, které zakončuje starý rok a struktura očištěná pomocí *communitas* se znovu rodí prvního dne nového roku
- **DOPLŇUJI: *Communitas* ne náhodou má etymologický základ „*commun*“ – jeho deriváty najdeme v těchto kulturních projevech: hippie komunity, komunismus (z Turnerova popisu krátkodobosti *communitas* vyplývá, že i komunismus je opravdu dlouhodobě neuskutečnitelný), komunitní centra pro mladé či seniory, italsky *comunione* znamená první přijímání svátosti (sdílení) apod.**

UČO 499518, Viktorie Hobzová